

Wstęp

Introduction

Tom czwarty serii *Wychowanie w rodzinie*, zatytułowany *Rodzina o specjalnych potrzebach* stanowi szeroki wybór artykułów poświęconych problematyce rodziny doświadczającej wielorakich przemian w kontekście trudnych życiowych doświadczeń. Do szczególnie podjętych przez autorów zagadnień należą: wychowywanie dziecka niepełnosprawnego w rodzinie, analiza relacji i postaw rodzinnych na tle rozwoju dziecka z zaburzeniami w rozwoju, rodzina jako ważne środowisko opiekuńczo-wychowawcze, problematyka osamotnienia dziecka w środowisku rodzinnym, rodzina wobec problemu bezrobocia, przemocy czy wykluczenia społecznego oraz propozycje wsparcia i pomocy rodzinie w sytuacjach trudnych i zagrażających. Do prezentacji tak wieloaspektowej problematyki rodziny wybrano 15 artykułów, w większości stanowiących pokłosie konferencji *Wychowanie w rodzinie. Konteksty historyczne i współczesne*, która miała miejsce w Jeleniej Górze w maju 2010 roku.

Niniejszy tom otwiera rozdział *Rodzina jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze dziecka niepełnosprawnego*, w którym zostały zaprezentowane artykuły trzech autorek. **Danuta Hinc** omawia funkcjonowanie rodziny po pojawieniu się dziecka niepełnosprawnego czy chorego. Charakteryzuje przeżycia emocjonalne członków rodziny wraz z ich adaptacją do nowej, trudnej życiowej sytuacji. Wskazuje, iż pomimo zawiedzionych nadziei, wielu bezradności dnia codziennego powinni starać się budować takie środowisko opiekuńczo-wychowawcze, by umożliwić dziecku optymalny jego rozwój. Z kolei **Danuta Apanel** podkreśla że punktem zwrotnym dla właściwego funkcjonowania takiej rodziny jest zaakceptowanie przez nią niepełnosprawnego członka takiego, jakim on jest, to znaczy z wszelkimi ograniczeniami, ale z wiarą w możliwość rehabilitacji i poprawy jej stanu. Autorka ukazuje także sytuację rodziny dziecka niepełnosprawnego na tle

przemian społecznych. Podobne rozważania podejmuje w swoim artykule **Elżbieta Maria Minczakiewicz**, która analizuje wpływ funkcjonowania dziecka z deficytami w rozwoju na kształtowanie relacji i więzi w rodzinie oraz podkreśla szczególną rolę ojca w świadomości dziecka niepełnosprawnego, a także jego niezastąpiony udział w procesie rozwoju i wychowania. Akcentuje jego społeczną rolę jako opiekuna i facylitatora.

Rozdział drugi, zatytułowany *Rodzina a rozwój dziecka niepełnosprawnego* otwiera artykuł **Iwony Jagoszewskiej**, poświęcony roli rodziców w rozwoju dziecka niesłyszącego. Autorka prezentuje reakcje rodziców na stwierdzenie uszkodzenia słuchu u ich dziecka oraz wnikliwie analizuje specyfikę jego rozwoju w środowisku rodzinnym. Podkreśla znaczenie interdyscyplinarnej diagnozy i terapii dziecka z deficytem słuchu oraz udział rodziny w procesie jego edukacji i w zakresie treningu słuchowego. Kolejne rozważania tego rozdziału autorstwa **Barbary Winczury**, poświęcone są problematyce rozwoju emocjonalnego dziecka z autyzmem w środowisku rodzinnym. Za najistotniejsze elementy owej specyfiki rozwoju u dzieci w tej grupie zaburzeń, autorka uznaje deficyty w wyrażaniu i komunikowaniu emocji oraz nieumiejętność rozumienia i interpretowania emocji wyrażanych przez innych. Omawia zależności pomiędzy deficytami emocjonalnymi u dzieci z autyzmem a nawiązywaniem relacji z bliskimi członkami rodziny. Nieco odmienne przemyślenia podejmuje w swoim artykule **Beata Cytowska**, która prezentuje badania nad dorosłością osób z niepełnosprawnością intelektualną w ujęciu ich rodziców. Główne zagadnienia poddane analizie to: wyrabianie odpowiedzialności i samodzielności u dorastających dzieci, rozumienie przyczyn niepełnosprawności intelektualnej ich dziecka, utrudnienia w wychowaniu, niesamodzielność dziecka a nadopiekuńczość rodziców, relacje z innymi oraz niedojrzałość w pełnieniu ról społecznych osób niepełnosprawnych intelektualnie. Doświadczenia i opinie rodziców dorosłych dzieci niepełnosprawnych w zakresie owych problemów nie pozostają jednoznaczne. Rozdział drugi zamyka artykuł **Leokadii Wiatrowskiej** dotyczący postaw rodziców wobec retardacji rozwojowej swojego dziecka. Autorka analizuje opóźnienia rozwojowe na tle specyficznych trudności w uczeniu się oraz podejmuje badania nad związkiem pomiędzy wykształceniem rodziców a wygenerowanymi postawami rodzicielskimi i stanem świadomości rodziców na temat etiologii zaburzeń rozwojowych dziecka. Ukazuje, iż szczególnego znaczenia nabierają te postawy rodzicielskie, które przyczyniają się do akceleracji rozwojowej lub retardacji.

Rozdział trzeci nosi tytuł *Rodzina wobec problemu osamotnienia* i zawiera dwa artykuły poruszające jakże delikatny, a zarazem ważny z punktu widzenia funkcjonowania rodziny problem osamotnienia. W pierwszym artykule **Bożena Matyjas** definiuje osamotnienie dziecka w kontekście relacji społeczno-emocjonalnych z innymi. Podaje źródła prowadzące do osamotnienia dziecka w rodzinie. Podkreśla, iż szczególnie wpływ na owy stan ma niezaspokajanie potrzeb psychicznych dziecka, osłabienie więzi emocjonalnych w rodzinie oraz brak wyraźnych przejawów akceptacji i miłości ze strony rodziców. Autorka wskazuje na konieczność udzielania pomocy rodzinie w sytuacji wystąpienia zagrożenia rozwoju dziecka, wynikającego między innymi z powodu długiego okresu osamotnienia. Ściśle podobne rozważania podejmuje autorka drugiego artykułu **Marzena Sendyk**, która analizuje osamotnienie w kontekście zaburzeń więzi emocjonalnych. Wskazuje, iż osamotnienie wiąże się z negatywnymi stanami emocjonalnymi i zagraża zdrowiu psychicznemu każdej jednostki. Z przeprowadzonych przez Autorkę badań wynika, że osoby osamotnione pochodzą z rodzin o niskiej spójności, nie dających jednostce poczucia przynależności, wsparcia i emocjonalnego związku. Brak relacji uczuciowych z drugim człowiekiem, głębokich więzi rodzinnych, nieumiejętność nawiązywania kontaktów społecznych stanowi ryzyko osamotnienia na każdym etapie rozwoju człowieka.

Problematyka bezrobocia, przemocy w rodzinie i zagadnienia wykluczenia społecznego to główne treści rozdziału czwartego, noszącego tytuł *Rodzina w sytuacjach zagrożenia*. Pierwszy artykuł, autorstwa **Anny Marzec-Tarasińskiej**, porusza zjawisko bezrobocia w kontekście funkcjonowania rodziny. Podaje, iż bezrobocie jest jednym z głównych źródeł pogarszających warunki materialne rodziny i najczęstszym czynnikiem powodującym życie w ubóstwie. Tym samym, sprzyja pojawieniu się wielu dysfunkcji w rodzinie, powodując, iż staje się ona pod wieloma względami niewydolnym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym dla rozwoju fizycznego, psychicznego, społecznego i moralnego dzieci. W kolejnym artykule **Beata Świątek** podejmuje rozważania o zjawisku przemocy domowej w rodzinie. Analizuje, w jaki sposób owa dysfunkcjonalność rodziny wpływa na jakość realizowanego wychowania dzieci oraz na proces budowania relacji rodzinnych. Autorka proponuje kompleksową pomoc i wsparcie dla rodzin dotkniętych przemocą w Ośrodkach Interwencji Kryzysowej oraz Specjalistycznych Ośrodkach Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie. Ich interdyscyplinarny charakter pracy pozwala na uruchomienie wielopo-

ziomowej pomocy rodzinie w sytuacjach zagrożenia. Na podobne aspekty pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym zwracają uwagę w swoim artykule **Wiesław Lesner i Katarzyna Wirkus**. Ponieważ wykluczenie społeczne stanowi zjawisko wyjątkowo złożone, to też działania mające na celu pomoc osobom wykluczonym i zagrożonym prowadzone są wielotorowo, przy współdziałaniu różnych podmiotów. Autorzy, jako propozycję szeroko zorganizowanej pomocy społecznej dla tych rodzin podają działalność Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Bytowie. Natomiast jako wybraną metodę pracy z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym proponują Konferencję Grupy Rodzinnej.

Tom czwarty zamyka rozdział piąty po tytule *Wsparcie i pomoc rodzinie* poświęcony wybranym formom pomocy rodzinie w trudnych sytuacjach życiowych. **Urszula Gałęska** proponuje poradnictwo rodzinne, którego nadrzędnym celem jest nie tylko wsparcie i pomoc w rozwiązywaniu aktualnych problemów potrzebujących, ale wieloaspektowe pomaganie, by wywołać zmiany w dotychczasowym zachowaniu i osobowości wspomagane oraz przywrócić rodzinnej homeostazy. Tak rozumiane poradnictwo rodzinne odwołuje się do teorii regulujących relacje międzyludzkie i szczególnie potrzebne jest rodzinom z dzieckiem niepełnosprawnym. Kolejna autorka **Katarzyna Olczak-Baran** podjęła się analizy funkcjonowania powiatowych centrów pomocy rodzinie, by przybliżyć zadania i organizację tej instytucji oraz zasygnalizować jej znaczenie jako jednego z podstawowych ogniw systemu pomocy dziecku i rodzinie w reformowanym systemie opieki. Podobną analizę podejmuje **Elżbieta Zieja**, która prezentuje w swoim artykule formy pomocy dziecku i rodzinie w strukturach samorządowych. Autorka podkreśla, że warunkiem prawidłowego funkcjonowania polityki prorodzinnej w środowisku lokalnym jest dobrze rozbudowany system zinstytucjonalizowanych struktur pomocy i wsparcia rodzinie. Omawia działalność specjalistycznych placówek pomocy rodzinie i dziecku.

Bardzo cieszy fakt, że tematy poruszane przez autorów w niniejszym tomie obejmują bardzo szeroki wachlarz zagadnień związanych z wychowaniem w rodzinie o specjalnych potrzebach i naświetlają je z różnych perspektyw. Owa różnorodność stanowi bez wątpienia jeden z największych walorów publikacji, którą oddając do rąk Czytelników, żywymy nadzieję na jej łaskawe przyjęcie.

*Stefania Walasek
Barbara Winczura*